

L'ABASTAMENT DE BLAT A LA CIUTAT DE BARCELONA
EN TEMPS D'ALFONS EL BENIGNE
(1327-1336)

JOSEFINA MUTGÉ I VIVES¹

Data de recepció: març 1998

Data d'acceptació i versió final: febrer 2001

Resum: L'objecte d'aquest article és estudiar la qüestió de la penúria de cereals a Barcelona durant el regnat d'Alfons el Benigne. Es tracten diferents aspectes com ho són: les causes de l'endèmica escassetat de blat a Barcelona, la política cerealística establerta per la Corona y pel govern de la ciutat, les rutes per les quals el blat arribava a la ciutat comtal, els diferents mitjans que el govern municipal emprava per a atreure els comerciants de cereals cap a Barcelona, preus dels cereals, tipus de cereals, pesos i mesures, ordinacions sobre cereals i farines, el mesurador de la quartera.

Paraules clau: alimentació, cereals, comerç dels cereals, fams, Barcelona, segle XIV.

Abstract: The aim of this article is to study the question of wheat scarcity in Barcelona during the reign of Alphonse the Benign. Different aspects are boarded, such as: reasons of the endemic wheat shortage in Barcelona, the cerealistic policy established by the Crown and by the city Council, the routes of wheat arrival, different means that the Barcelona Council used so that merchants were interested in introducing cereal into the city, prices of cereals, kinds and qualities of cereals, weights and measures, the regulation on cereals proceeded from the Council, public officials whose role was to control cereals and flours in Barcelona.

Key words: foodstuffs, cereals, cereal trade, famines, Barcelona, 14th century.

---

¹Investigadora Científica del Departament d'Estudis Medievals, Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona.

«Anuario de Estudios Medievales», 31/2 (2001), pp. 649-691.- ISSN 0066-5061.

SUMARI

I. Introducció.- II. Carestia de blat a Barcelona.- III. La política bladera de la Corona d'Aragó i del municipi de Barcelona: 1. Prohibició de sortida de cereals. 2. Millora de la circulació cerealística pel Principat. 3. Les importacions de cereals.- IV. Camins d'arribada del blat a Barcelona: 1. La ruta marítima. 2. El transport terrestre. 3. El transport fluvial.- V. La política de provisió de blat a Barcelona: 1. Messions. 2. Contractes. 3. Primes. 4. «Vi vel gratia».- VI. L'exportació de cereals.- VII. Preus dels cereals.- VIII. Tipus de cereals.- IX Les mesures frumentàries.- X. Ordinacions del Consell de Barcelona sobre el blat i la farina.- XI. El mesurador de la quartera.- Fonts.- Bibliografia.

I. INTRODUCCIÓ

A l'Edat Mitjana, el blat era el producte alimentari per excel·lència i això per tres motius fonamentals: 1. Per la qualitat del mateix producte: el blat té un alt percentatge de glúcids, un nivell moderat de proteïnes i un baix contingut de greixos; 2. Perquè tenia un conreu relativament fàcil; i 3. Perquè permetia un transport i una conservació molt superior a la d'altres productes alimentaris, com ara la carn o el peix²

Segons Heers, en aquells anys, una persona necessitava 220 kgs. de gra a l'any per a sobreviure. Els fogatges ens permeten de saber que el 1378, Barcelona tenia uns 34.447 habitants. Barcelona necessitava doncs la xifra hipotètica de 7.580.000 kgs. de blat anuals³. Per això, el govern municipal barceloní tingué especial cura a garantir el consum urbà de cereals i evitar la formació d'aldarulls i avalots populars⁴.

---

²Eva SERRA I PUIG, *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, «Alimentació i Societat a la Catalunya Medieval», Barcelona, 1988, pp. 71-107. Sobre la importància dels cereals, vegeu els interessants comentaris d'Antoni RIERA MELIS, *Jerarquía social y desigualdad alimentaria en el Mediterráneo Noroccidental en la Baja Edad Media. La cocina y la mesa de los estamentos privilegiados*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 16-17 (Universidad de Barcelona, 1996-1996), pp. 182-183.

³Jacques HEERS, *Il commercio nel Mediterraneo alla fine del secolo XIV e nei primi anni del XV*, «Archivio Storico Italiano», CXIII (1955), pp. 157-209; E. SERRA, *Els cereals*, cit. p. 72.

⁴Sebastià RIERA VIADER, *El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer (1333): la intervenció del Consell de Cent i de la Corona*, «Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona», Barcelona, 1989, I, pp. 315-326.

II. CARESTIA DE BLAT A BARCELONA

Des del començament del segle XIV, les cites de fams i de caresties comencen a ser molt freqüents a la documentació.

En el segle XIV hi varen haver algunes etapes en les quals la carestia fou general: de 1315 a 1317, de 1333 a 1335, de 1340 a 1350 i de 1374 a 1375⁵.

Quines foren les causes d'aquestes caresties? A l'Edat Mitjana no hi havia tanta varietat com ara de productes del camp. Per altra banda, el sistema de conreu dels cereals era, en alguns aspectes, inferior al que es practicava a l'època dels romans.

A l'època medieval, el conreu dels cereals es realitzava pel sistema de guaret. Les terres es deixaven improductives o bé sembrades de lleguminoses, en alternança trianual amb el blat. Els camps es llauraven amb un tipus d'arada semblant a la romana, que només esgarrapava una mica la superfície de les terres. Es sembrava a mà, escampant la llavor a grapats, amb la qual cosa, moltes d'aquestes llavors o no arribaven a germinar o bé creixien amb dificultat. La fertilització del sòl era escassa i rudimentària i, en molts casos, es limitava a cremar el rostoll i a barrejar aquest amb la terra. L'adob amb fem es feia molt esporàdicament, a causa de la seva escassetat. Amb aquestes condicions, el rendiment de les terres de cereals havia de ser forçosament escàs. El volum de la collita depenia, en absolut, dels factors meteorològics i la irregularitat d'aquests era la causa de les grans fluctuacions que enregistren les collites. A més, la sequera, les gelades, el gebre, i les inundacions influïen decisivament en el resultat de les collites⁶. Tenint en compte aquest sistema de conreus, els rediments baixos o escassos eren la norma general.

Quan aquests descensos en la producció superaven l'àmbit estrictament local o comarcal i afectaven un territori molt més extens, la manca de cereals era llavors inevitable i el seu únic remei la restricció en el consum i

---

⁵Philippe WOLFF, *Un grand commerce médiéval: les céréales dans le bassin de la Méditerranée occidentale. Remarques et suggestions*, «VI° Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Cerdeña 1957», Madrid, 1959, p. 161. Cf. també Elisabeth CARPENTIER, *La Peste Noire. Famines et épidémies au XIVe siècle*, «Annales. Économies, Sociétés, Civilisations», XVII (nov.-déc., 1962), p. 161.

⁶Emilio GIRALT RAVENTÓS, *En torno al precio del trigo en Barcelona durante el siglo XVI*, «Hispania», 18 (Madrid, 1958), pp. 46-71.

la importació, tot i que moltes vegades la carestia afectava la major part dels països de la Mediterrània⁷. La manca de mitjans de comunicació impedia o dificultava de poder recórrer a uns altres indrets a buscar blat. Amb tot això n'hi havia prou perquè s'iniciessin uns anys de fam⁸.

Vet ací, doncs, dues causes importants de les caresties: la baixa producció i les dificultats d'importació.

Els llocs més durament afligits per la fam foren, sens dubte, les ciutats. El camperol encara podia obtenir de la terra allò que necessitava per a sobreviure; en canvi, les fams urbanes, circumscrites dintre dels murs de les ciutats, causaven més estralls. Per això, els principals compradors de blat eren els centres urbans, sempre atents a les conjuntures del mercat⁹.

A la major part de Catalunya la producció de blat era deficient i la ciutat de Barcelona va passar per etapes d'autèntica escassetat, una d'aquestes etapes, ja en el segle XIV —segle en el que centrem aquest treball— es va produir durant el regnat d'Alfons el Benigne, especialment des de 1332 fins a 1334. A la documentació barcelonina de l'època es parla constantment de la carestia de la ciutat. La frase «propter maximam caristiam» es repeteix arreu. L'any 1333 és conegut amb el nom de «lo mal any primer». Esteve Gilibert Bruniquer, en les seves *Rúbriques*, publicades al començament d'aquest segle, que constitueixen una important crònica de la vida ciutadana, qualificava l'any 1333 com un any de fams i de pestes, ja que, en poc temps, varen morir més de 10.000 persones. El 25 d'abril d'aquest any 1333, la quartera de blat es venia a 42 lliures barceloneses, que era un preu molt alt, la d'ordi es venia a 24 i la d'espelta a 13. La situació més greu va durar dos mesos, fins a l'arribada a la ciutat de dos petits vaixells carregats de blat procedents de Tortosa i de quatre grans naus procedents de Sicília. No cal dir que aquest «mal any primer» va ser seguit per molts altres mals anys a l'Edat Mitjana¹⁰.

---

⁷E. GIRALT, *En torno al precio del trigo*, cit. p. 47.

⁸Ferdinand BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*. Traducción de M. Monteforte y W. Rocas (2 vols., México 1976), I, pp. 299-300.

⁹IDEM, *Ibidem*.

¹⁰Esteve Gilibert BRUNIQUER, *Rúbriques. Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, publicat per Francesch Carreras y Candi y Bartomeu Gonyalons y Bou (5 vols., Barcelona, 1912-1916), IV, Barcelona, 1915, p. 319. Cf. també S. RIERA VIADER, *El mal anys primer a Barcelona*, citat.

Davant d'una collita de blat pràcticament nul·la, de l'una banda, i de grans dificultats per a importar-lo, de l'altra, als homes del segle XIV no els quedava més remei que implorar l'ajut de Déu i el benefici de la pluja. Aquestes pregàries públiques demanant la pluja eren tan freqüents que, a la mateixa ciutat de Barcelona, difícilment es troba cap any en el qual no se'n organitzi alguna¹¹. Consistien en processons, a les quals acudia tota la població i també en actes penitencials. Per exemple, el 15 de març de 1334, Alfons el Benigne suggeria als consellers de Barcelona que, mentre ell maldava per a trobar un remei per a solucionar l'escassetat de cereal que hi havia a la ciutat, calia que els ciutadans fossin convocats a un acte públic en el qual se'ls demanés que preguessin i fessin penitència. Al mateix temps, animava els prelats de l'Església a organitzar cerimònies religioses i a exhortar tot el poble a participar-hi¹².

La manca d'aliment i l'afany per a obtenir una racció de blat o de farina donava lloc a aldarulls i avalots per part del poble. Així va succeir els anys 1333 i 1334 a Barcelona. Concretament, a la primavera de l'any 1334, un important nombre de persones armades va produir un motí, amb la intenció de matar els consellers, perquè el blat que la ciutat acabava d'importar es venia a uns preus abusius. Quan el veguer de Barcelona va intentar dominar la sublevació, els amotinats es varen aixecar contra seu i, poc se n'hi va faltar, perquè no el matessin. Tot seguit, varen assaltar els habitatges dels consellers Arnau Bernat i de Bernat de Marimon i els ho malmeteren tot. Davant d'aquesta situació, els consellers demanaven al rei que acudís a la ciutat al més aviat possible¹³.

Amb aquesta insurrecció, el poble intentava obligar els consellers a rebaixar el preu del blat que —segons Bruniquer— va atényer els 40 sous la quartera¹⁴. Aquest preu era, sens dubte, molt alt, si pensem que, en cir-

---

¹¹E. GIRALT, *En torno al precio del trigo*, cit., 47 i nota 22.

¹²Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant = ACA), Cancelleria (en endavant = C), registre (en endavant = reg.) 529, fol. 6 r. (1334, març, 15).

¹³Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (en endavant = AHCB), Secció Consell de Cent: Llibre del Consell (en endavant CC, Ll.C.) 13, fols. 75 v.-76 r. (1334, abril, 16).

¹⁴BRUNIQUER, *Rúbriques*, cit. IV, p. 163.

cumstàncies normals, el blat a Barcelona, no superava els deu sous la quartera¹⁵.

Un altre esdeveniment que es produí a Barcelona en aquests anys, i que també era conseqüència de la indignació general que existia a causa de la manca de pa, el provocà un frare carmelita anomenat Bernat Puig. Tot pronunciant un sermó a la Seu de Barcelona el dia de Nadal de 1333, en lloc de demanar al poble que suportés amb resignació la carestia que patia i que demanés l'ajut de Déu, l'enardí contra l'autoritat municipal dient que els consellers eren els culpables de la fam que es patia, perquè tenien el blat amagat i no el volien subministrar a la gent. Considerava, per tant, que era lògic que Déu enviés a la ciutat tota mena de tribulacions a causa del mal govern que hi havia. Els consellers demanaren al Superior General de l'Orde del Carmel que el frare fos castigat com calia¹⁶.

III. POLÍTICA BLADERA DE LA CORONA I DEL MUNICIPI DE BARCELONA

Els sobirans catalano-aragonesos de la primera meitat del segle XIV, quan havien d'afrontar una manca de cereal, desplegaven una doble política: per l'una banda, expedien ordenances mitjançant les quals prohibien la sortida de blats de les zones afectades i, per l'altra, procuraven millorar la circulació cerealística, de tal manera que els cereals de les àrees dotades amb millors collites abastessin les més pobres. Així mateix, importaven blats de nacions estrangeres.

1. Prohibició de sortida de grans

Pel que fa a la prohibició d'expotar grans, en tenim un exemple en la carta que Alfons el Benigne adreçava als consellers de Barcelona el 25 de novembre de 1329. Els deia que, malgrat haver promès al rei de Mallorca que

---

¹⁵Mario DEL TREPPO, *Politica e commercio dei grani nei paesi della Corona d'Aragona nel secolo XV*, «Atti della Accademia di Scienze morali e politiche di Napoli», LXX (1959), p. 145.

¹⁶AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 49 r. (1334, gener, 4). Cita Marina MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo en el siglo XIV*, «VIº Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña 1957», Madrid, 1959, pp. 451-452, nota 2.

li permetria de treure 15.000 cafiços de blat de Tortosa, atenent la súplica dels esmentats consellers i, atesa l'escassetat que regnava a Barcelona, havia revocat aquest permís i, a més, havia ordenat als oficials reials de Tortosa que impedissin qualsevol treta de blat d'aquesta darrera ciutat, llevat que es portés a indrets que formessin part de la Corona d'Aragó¹⁷. I el 24 de maig de 1331, ordenava al batlle de Barcelona que fes pregonar per tota la batllia que, a partir del 31 de maig, ningú no podria treure blat per a portar-lo a cap població. Només quedaven exceptuades Sant Feliu de Guíxols, Palamós i Torroella de Montgrí¹⁸.

No tan sols els sobirans prohibien la sortida de cereals; per la seva banda, els governs de les ciutats, en les seves ordinacions, també ho feien. Vet ací un exemple d'aquestes ordenances dels consellers de Barcelona:

Ordenaren els consellers e ls prohòmens de la ciutat que neguna persona de qualque condició sia no gos trer de la ciutat, per mar ne per terra, de nits ne de dia, forment ne ordi ne negun altre blat, de qualque manera sia, ne farina ne bescuyt. E qui contra açò farà, que perdrà tot lo forment, ordi, blat, farina e bescuyt qui trobat s'a, que hi tragués (1333, desembre)¹⁹.

2. Millora en la circulació cerealística

Ja hem dit que la política dels reis, quan el blat començava a escassejar, era, en primer lloc, prohibir les exportacions i, després, millorar la circulació de cereals dels seus regnes, per tal que aquests arribessin a les ciutats, en especial a Barcelona. Es donava el cas que en algunes comarques, com ara el Pla d'Urgell o la Ribera d'Ebre, o d'altres, s'obtenien millors collites de cereals, però les autoritats locals, en previsió de temps pitjors, n'impedien la seva sortida, malgrat haver-hi altres indrets de Catalunya amenaçats per la fam. Doncs bé, quan es donava aquesta situació, els consellers de Barcelona es veien obligats a demanar constantment als reis que ordenessin a les autoritats d'aquells llocs que els volguessin vendre alguna quantitat de blat. En circumstàncies com aquesta, veiem com, per exemple,

---

¹⁷ACA, C, reg. 522, fol. 219 r-v (1329, novembre, 25).

¹⁸ACA, C, reg. 554, fols. 11 v.-12 r. (1331, maig, 24).

¹⁹AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 26 v. Cit. E. SERRA PUIG, *Los cereales en la Barcelona del siglo XIV*, Tesis de Licenciatura, Universidad de Barcelona, 1967.

en el mes de desembre de 1333, els consellers varen trametre a presència del rei els missatgers Arnau Bernat i Berenguer Vives, a fi de demanar-li que ordenés que tots aquells indrets en els quals hi hagués suficient gra, retinguessin només el necessari per a arribar a la següent collita i permetessin que el sobrant sortís per a abastir ciutats o zones mal dotades²⁰. En els darrers dies de desembre de 1333, la Corona ordenava a tots els veguers, batlles i altres oficials reials que no possessin cap obstacle ni impediment a les persones que els consellers de Barcelona havien tramès per a comprar blat a fi d'afrontar la gran carestia que es vivia a la ciutat comtal²¹. Com es pot comprendre fàcilment, això era molt difícil de controlar i les ordres donades pel rei generalment no es complien. Ho demostra el fet que aquesta petició es repetís constantment: el 17 de gener de 1334, els consellers de Barcelona demanaven a Bernat de Marimon i a Jaume Salzet, missatgers de la ciutat, que informessin el rei de la fam que patia Barcelona, a causa «del mal repartiment dels cereals», perquè els indrets més ben dotats, en varen vedar la sortida i es negaven a abolir aquesta prohibició, malgrat les disposicions de la Corona. Els governants municipals de Barcelona insistien als missatgers que, una vegada més, supliquessin a Alfons el Benigne que ordenés revocar les esmentades prohibicions, i que anés a Barcelona per tal de fer-se càrrec personalment de la situació. En el cas que ell no s'hi pogués traslladar, que hi enviés l'infant Pere o bé Guillem de Cervelló, lloctinent de l'infant²². Més que per manca d'interès del rei, va ser per incompliment de les seves ordres que no es va poder posar fi als acaparaments de blat a diversos indrets de la Corona d'Aragó.

3. Les importacions de cereals

El principal mitjà per a afrontar una carestia eren les importacions de cereals.

El govern municipal de Barcelona era qui s'encarregava d'efectuar les compres. Aquestes compres s'iniciaven immediatament després d'efectuar-se les collites, és a dir, a l'estiu. Els encarregats de fer les adquisicions eren els

---

²⁰AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 46 r. (1333, desembre).

²¹ACA, C, reg. 487, fol. 228 r. (1333, desembre, 29).

²²AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 52 r. (1334, gener, 17).

síndics o emissaris de Barcelona. Es començava per l'àrea més pròxima a la ciutat però, com que amb això no n'hi havia prou, s'havia de recórrer a d'altres comarques del territori català, a d'altres estats de la Corona d'Aragó, als regnes peninsulars i a l'estranger²³.

a) *Comarques de Catalunya*

Les principals comarques de Catalunya que proporcionaven cereals a la ciutat de Barcelona eren el Pla d'Urgell i la Ribera d'Ebre²⁴. Per obtenir blat del Pla d'Urgell, els consellers de Barcelona varen haver de negociar amb el bisbe de Lleida. En una ocasió, el desembre de 1333, els consellers varen comprar al bisbe de Lleida una quantitat de blat que es trobava a la batllia de Tortosa i, el dia 13 del dit mes, demanaren al rei Alfons el Benigne que fes el possible perquè aquest blat pogués ésser transportat a Barcelona²⁵. Li suplicaven que tant ell com la reina Elionor (a la que pertanyia la ciutat de Tortosa) manessin als oficials reials que no possessin cap obstacle a la sortida d'aquest blat. I el rei, el 29 de desembre del mateix any, féu saber al govern municipal de Barcelona que la seva petició havia estat atesa i que la reina Elionor ja havia escrit als oficials de Tortosa que no impedissin que aquest blat comprat al bisbe de Lleida fos portat a Barcelona²⁶. El 29 de desembre, el Benigne ordenava les mateixes coses a tots els veguers, batlles i altres oficials de Catalunya²⁷. En efecte, el 4 de gener de 1334, els missatgers de Barcelona, Arnau Bernat i Berenguer Vives, notificaven als consellers barcelonesos que el rei Alfons i la seva muller, la reina Elionor, varen trametre un porter a Tortosa a fi que deixessin sortir el blat des d'aquesta ciutat cap a Barcelona²⁸.

---

²³Vegeu A. RIERA MELIS, *Jerarquia social y desigualdad alimentaria*, cit., p. 184.

²⁴Cf. E. SERRA, *Els cereals*, pp. 72 ss.; E. GIRALT, *En torno al precio del trigo*, p. 40; M. DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalano-aragonesa al segle XV*. Trad. de Jaume Riera i Sans, Barcelona, 1976, pp. 287-288; Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*. Trad. d'Hermínia Grau de Duran (2 vols. Barcelona, 1977-1978), I, 1977, pp. 350-351.

²⁵AHCB, CC, Ll.C., 13, fols. 44 r.-44 v. (1333, desembre, 13).

²⁶ACA, C, reg. 528, fol. 243 v. (1333, desembre, 2); ACA, C, reg. 487, fol. 227 v.

²⁷ACA, C, reg. 487, fol. 228 r. (1333, desembre, 29).

²⁸AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 50 r. (1334, gener, 4).

Per altra banda, la situació econòmica de la ciutat de Barcelona també es trobava molt deteriorada en aquells anys del primer terç del segle XIV, ja que ni tan sols comptava amb el numerari suficient per a pagar les compres de blat que feia a Lleida. Observem que, quan en el mes de gener de 1334, els missatgers de la ciutat, Ferrer de Manresa i Arnau Messeguer, comunicaven als consellers de Barcelona que havien comprat 1.000 cafiços de cereal (entre blat, ordi y civada) al Pla d'Urgell i els demanaven que els enviessin la quantitat de 5.000 lliures per a pagar-lo, els consellers els contestaven el 3 de febrer, tot dient que, per acord del Consell de Cent Jurats, demanessin un termini al bisbe de Lleida per a pagar la dita quantitat i que no comprassin més cereal perquè no el podrien pagar²⁹. La mateixa data del 3 de febrer, els consellers deien als missatgers que «farem nostre poder que percassem alguns mercaders qui a açò donen recapte ab algun avantatge que hom lus faça»³⁰. Els consellers havien de millorar la situació mitjançant algun altre procediment, com ho fou el de donar avantatges als mercaders perquè portessin el blat a Barcelona.

El govern municipal de Barcelona va haver de recórrer als préstecs per a pagar el deute que havia contret amb el bisbe de Lleida. Hem localitzat el rebut signat per Jaume Carbó, conseller i ciutadà de Barcelona, el qual declarava haver cobrat, per ordre dels «clavaris» (és a dir, els tesorers de la ciutat), a la «Taula de Canvi» de Bernat Llorens, la quantitat de vuit lliures, quinze sous i onze diners, en moneda barcelonesa de tern, a compte del numerari que Carbó havia avançat a Ferrer de Manresa i a Arnau Messeguer, missatgers de la ciutat, per a comprar blat a Lleida per a Barcelona³¹.

Dintre encara de Catalunya, hem de dir, que Barcelona també obtenia cereals —bé que en un grau molt menor— de les comarques del Maresme, Vallès, Anoia, Conca de Barberà, Bages, del Alt i Baix Empordà, i de la Garrotxa³².

Pel que fa a la comarca del Vallès, sabem que, el 29 de desembre de 1333, els consellers de Barcelona hi trameteren els seus missatgers Arnau

---

²⁹AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 54 v. (1334, gener i febrer, 3). Els consellers deien als missatgers: «som estats en affany en aytant que ho havem haüt a maylevar» (*Ibidem*). És a dir, es varen veure obligats a demanar alguns préstecs.

³⁰AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 54 v. (1334, febrer, 3).

³¹AHCB, Consellers, Política i Guerra, 1334 (1334, novembre, 22).

³²Cf. E. SERRA, *El cereals*, cit., pp. 72-78.

Bernat i Berenguer Vives, amb la comanda de comprar blat³³. La comarca del Vallès també estava mancada de gra, ja que de les 300 quarteres d'ordi que Barcelona li havia demanat, només n'hi podia lliurar 50, com també moltes menys de les 80 quarteres que Barcelona havia demanat de blat³⁴.

Quant a l'Anoia, sabem que, en una ocasió, concretament el 7 de març de 1334, els prohoms de la població de Piera s'apoderaren d'una quantitat de blat que Ramon Castalar portava cap a Barcelona i se n'excusaren als consellers de la ciutat tot dient que havien confiscat aquell blat perquè no sabien de qui era, ja que no portava albarà. En canvi, els consellers asseguraven que no era cert que aquell blat no portés indicat el destinatari³⁵. Més tard, el 27 d'abril de 1334, el municipi de Piera vengué blat a Barcelona al preu de 30 sous la quartera³⁶.

Dintre de la Conca de Barberà, cal destacar com a productor de blat el monestir de Poblet. Era el mateix abat qui s'encarregava d'efectuar les vendes de cereal.

El 3 de gener de 1334, els consellers de Barcelona varen trametre a Poblet els missatgers Pere Palau i Bernat Santcliment per tal que entressin en relació amb l'abat, a fi d'obtenir blat³⁷. L'abat de Poblet, amb consentiment dels monjos, acordà de vendre una quantitat de cereal a Barcelona, i així ho comunicà als consellers d'aquesta ciutat. El 3 de febrer de 1334, aquests trameteren Arnau Bernat i Berenguer Vives a Poblet, amb la missió d'obtenir que l'abat els vengués la major quantitat de blat possible³⁸.

Eva Serra constata documentalment arribades a Barcelona de carregaments de blat procedents de les comarques de Girona: del castell de Cruïlles (Baix Empordà), de Palamós, de les possessions dels Rocabertí (Alt Empordà), de Massanet (la Garrotxa) i de Caldes de Malavella³⁹.

---

³³AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 47 r. (1333, desembre, 29).

³⁴AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 50 v. (1334, gener, 13).

³⁵AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 65 r. (1334, març, 7 i març, 9).

³⁶AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 77 r. (1334, abril, 27).

³⁷AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 48 v. (1334, gener, 3).

³⁸AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 49 v. (1334, febrer, 3).

³⁹E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 77.

Pel que fa referència a la comarca del Bages, ens consta que el 20 de gener de 1334, els consellers de Barcelona notificaren als missatgers Ferrer de Manresa i Arnau Messeguer que el Consell de Prohoms havia decidit que acudissin a presència del noble Hug de Cardona, vescomte de Cardona, el qual posseïa grans quantitats de blat, i li demanessin que ajudés la ciutat de Barcelona on hi havia una greu escassetat de cereals⁴⁰.

b) *Estats de la Corona d'Aragó*

—Aragó

Consta en els documents del segle XIV que diferents carregaments de blats procedents d'Aragó varen arribar a Barcelona, malgrat que Barcelona no podia comptar amb el blat d'Aragó d'una manera regular, ja que Castella i València també en depenien quan tenien collites minces⁴¹.

—València

Pel que fa a València, hem de dir que no pogué ser mai un centre d'abastament per a Catalunya, perquè ella mateixa va patir greus caresties⁴² durant les quals es prohibia la sortida de cereals del regne, prohibició que, en alguns casos, arribà a tenir un caràcter dràstic. Fins i tot, en algunes ocasions, els sobirans —concretament tenim notícies certes referents a Alfons el Benigne— protegiren especialment la ciutat de València, en el sentit que alguns carregaments de blat, que anaven destinats a Barcelona, varen ser portats a descarregar a València (Vegeu, més endavant, l'apartat V,4).

A l'estiu de l'any 1333, Alfons el Benigne informà els consellers de Barcelona que alguns mercaders valencians que vivien a Sardenya noliejaren una nau d'Arnau Guillem Sabastida, ciutadà de Barcelona, amb la finalitat de carregar-hi blat procedent de Sicília per a portar-lo a València, però s'havia assabentat que, valent-se de tractes secrets amb els esmentats mercaders, els

---

⁴⁰AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 58 v. (1334, gener, 20).

⁴¹M^a Amparo CUEVES GRANERO, *Abastecimientos de Valencia durante la Edad Media*, «Saitabi», 12 (València, 1962), p. 145; M. DEL TREPPO, *Els mercaders catalans*, cit., p. 280.

⁴²M.A. CUEVES GRANERO, *Abastecimientos de Valencia*, cit., pp. 141-167.

consellers intentaven que aquest gra fos portat a Barcelona. El monarca els pregava que desistissin d'aquella intenció, atesa la carestia que es patia a València i per la guerra que aquesta darrera ciutat sostenia amb els sarraïns⁴³. Tanmateix, els consellers de Barcelona no varen obeir el rei, i els darrers dies del mes de juliol de l'esmentat any de 1333, li comunicaven que la nau d'Arnau Guillem Sabastida, carregada de blat no va anar a València sinó a Barcelona. S'excusaven tot dient que no creien haver perjudicat els prohoms de València, ja que quan Barcelona va contractar el vaixell, aquest encara no tenia destinació per a descarregar. I afegien que si haguessin sabut que la nau anava a València, no haurien intervingut pas en aquest afer⁴⁴.

Una mica més tard, el 10 de juliol de 1333, Alfons el Benigne informà els consellers de Barcelona de la gran escassetat que hi havia a la ciutat i regne de València, fins al punt que la gent, per a obtenir una petita quantitat de gra, organitzava autèntiques curses i es produïen baralles i, en conseqüència, ferits. Si en aquella situació, València rebia l'escomesa dels moros de Granada, una gran part del regne perillava de perdre's. El mateix sobirà manifestà que ell personalment havia anat a València per tal d'interessar-se per la defensa del regne, però era tan gran la fam que hi havia, que va haver de marxar de la ciutat. Els pregava que deixessin anar lliurement a València la nau d'Arnau Guillem Sabastida, a fi d'apaivagar una mica tanta escassetat⁴⁵. A conseqüència d'aquest fet, en el mateix mes de juliol, els consellers de Barcelona varen comunicar a Arnau Guillem Sabastida que, atenent la petició del rei, portés la seva nau carregada de blat a València i no a Barcelona⁴⁶.

Tanmateix, els consellers de Barcelona no s'esmenaven del seu costum de detenir els vaixells que anaven a València amb gra. Així, el 18 de març, es justificaren davant del rei d'haver detingut el lleny de Nicolau Saia que, per compte de Ramon d'Agramunt, portava 270 cafiços de blat⁴⁷. I el 12

---

⁴³ACA, C, reg. 527, fols. 126 r.-126 v. (1333, juny, 26); AHCB, CC, L.I.C., 12, fol. 70 v. (1333, juny).

⁴⁴AHCB, CC, L.I.C., 12, fol. 70 v. (1333, juny, 27).

⁴⁵ACA, C, reg. 515, fol. 125 r. (1333, juliol, 10).

⁴⁶AHCB, CC, L.I.C., 12, fol. 74 v. (1333, juliol).

⁴⁷ACA, Cartes reials d'Alfons el Benigne, caixa 15, núm. 2170; AHCB, CC, L.I.C., 13, fol. 70 v. (1334, març, 18).

d'abril de 1334, Alfons el Benigne demanà als consellers de Barcelona que no permetessin que Galceran Marquet⁴⁸, capità de l'armada de la ciutat, s'apoderés d'uns vaixells carregats de blat i els obligués a anar a Barcelona, ja que aquest cereal anava destinat a València on dominava també la fam⁴⁹.

En el 1335, la carestia de cereal de València degué millorar, perquè el 19 d'agost d'aquest any, el rei ordenà als jurats i al batlle de València que no possessin cap obstacle a uns ciutadans de Barcelona que volien comprar blat a València per a portar-lo a Barcelona, sempre amb la garantia que no es portés a altres indrets⁵⁰.

—Sardenya

Un dels motius que mogueren Jaume II a conquerir Sardenya —a part de la situació estratègica de l'illa— fou la seva riquesa cerealícola. Segons Ferran Soldevila, és possible que Jaume II veiés en la conquesta de Sardenya el mateix que Pere el Gran havia vist en la conquesta de Sicília uns anys abans: la solució de l'abastament de Catalunya, un graner d'on poder proveïre-se⁵¹ i, al mateix temps, un mercat per a vendre els productes propis⁵².

La base de l'economia sarda consistia, com hem dit, en els cereals⁵³. La producció de blat, tot i que no era comparable a la de Sicília, no fou de cap manera menyspreable. El principal inconvenient que tenia era la irregularitat de les collites. Al costat d'uns anys de gran abundància, n'hi havia d'altres de gran escassetat.

Les zones bladeres més importants eren les de Trexenta i Gippi. Ja en els anys de la conquesta de l'illa, consta que les naus que anaven allí amb cavallers, soldats i armes, tornaven carregades de gra. Una prova de la importància bladera de Sardenya queda ben palesa en les paraules —potser un

⁴⁸Sobre Galceran Marquet, vegeu Marina MITJÀ, *Galceran Marquet en la armada barcelonesa de 1330 a 1335*, «Divulgación Histórica de Barcelona», X, Ayuntamiento de Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1959, pp. 77-88.

⁴⁹ACA, C, reg. 535, fol. 65 r. ([1334], abril, 12).

⁵⁰ACA, C, reg. 489, fol. 164 r. (1335, agost, 19).

⁵¹Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya* (3 vols.), I, Barcelona, Ed. Alpha, 1962, p. 356.

⁵²Vicente SALAVERT Y ROCA, *Los motivos económicos en la conquista de Cerdeña*, «VIº Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña, 1957», Madrid, 1959, p. 445.

⁵³IDEM, *Ibidem*, p. 444.

xic exagerades— que Pere el Cerimoniós adreçava l'any 1380 a l'infant Joan. Li deia que «si les illes de Sardenya i de Sicília es perdien, Mallorca no podria rebre vitualles i es despoblaria, com es despoblaria també Barcelona, ja que sense aquelles illes, ni Barcelona podria viure ni els seus mercaders comerciar»⁵⁴.

No acabariem mai de posar exemples de carregaments de blat que, procedents de Sardenya, arribaven a Barcelona. Però, de vegades, succeïa que les mateixes illes estaven mancades de cereal. En aquests casos, les autoritats illenques prohibien la sortida de grans. En línies generals, podem dir que, a partir de la meitat del segle XIV, Sardenya ocupà el lloc que durant la primera meitat del segle havia tingut Sicília pel que fa a l'abastament de Barcelona.

Cal recordar que l'avituellament de les armades que, durant cinc anys consecutius (1330-1334), Barcelona va haver d'organitzar contra els genovesos, es va fer amb blat sard⁵⁵, ja que tampoc no es podia recórrer al de Sicília perquè els ports d'aquesta illa eren constantment vigilats pels genovesos, amb els quals Catalunya estava en guerra. A més, el transport de blat a Barcelona per mar resultava més barat i ràpid que el transport per terra, des de Lleida, per exemple, ja que el transport per terra era més costós a causa del mal estat dels camins.

La producció de cereals a Sardenya en els primers anys del regnat d'Alfons el Benigne fou escassa però, a partir de 1330, les collites degueren millorar, ja que encara podien enviar-se vaixells carregats de blat a Barcelona, malgrat que la família genovesa rebel dels Oria obtenia de la comarca de Logudor, situada a la zona Noroest de l'illa, les saques de blat que volia, sense fer cas de les prohibicions reials⁵⁶. Per això, els consellers de Barcelona demanaven sempre al governador de l'illa, Ramon de Cardona, i al jutge d'Arborea, que fessin el possible perquè no es tragués blat de Sardenya, llevat que fos per a portar-lo a terres del rei catalano-aragonès⁵⁷.

---

⁵⁴F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, cit., I, p. 443.

⁵⁵AHCB, CC, L.I.C., vols. 11, 12 i 13.

⁵⁶Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, Zaragoza, 1668, parte II, libro VII, cap. XIII.

⁵⁷AHCB, CC, L.I.C., 12, fol. 47 v.

Citarem alguns exemples en els quals es mencionen diferents carregaments de blat sard en vaixells de Barcelona per a conduir-los a aquesta ciutat:

El 22 de gener de 1332, Francesc Agustí, patró d'una coca, va carregar-la de blat en el port de Càller amb destinació a Barcelona⁵⁸.

El 17 d'octubre de 1332, fou signat un acord entre els clavaris de Barcelona, en nom dels consellers d'aquesta ciutat, de l'una banda, i Jaume Sala, Guillem i Jaume Camós, Pere Mitjavila, Bernat Molins, Guillem Oriol, Bernat Descasals i Salvador Desquer, mercaders de Barcelona, de l'altra, segons el qual aquests darrers es comprometien a carregar per a la ciutat de Barcelona, a les naus de Guillem i Romeu Olivella, que es dirigien a Sardenya, unes quantitats de blat, en la següent proporció: Jaume Sala, 600 salmes; Guillem i Jaume Camós, 500 salmes; Pere Mitjavila, 200 salmes; Bernat Molins, 350 salmes; Guillem Oriol, 200 salmes; Bernat Descasals i Salvador Desquer, 300 salmes. Per ajudar-los a pagar el nòlit, els clavaris els lliuraren 10 diners barcelonesos de tern per cada quartera que seria descarregada. D'aquests 10 diners per quartera, havien de retenir l'impost que s'havia de pagar per aquest blat. La resta els seria reintegrada dintre del termini màxim de tres mesos, després d'haver-se descarregat⁵⁹.

El 21 d'octubre del mateix any, els consellers de Barcelona lliuraven als ciutadans Deushovol de Cànoves, Francesc Diorga i Guillem Olivella la coca de la ciutat, anomenada «Sant Climent», a fi que la portessin al port de Càller i la carreguessin de blat o bé d'ordi i després la portessin cap a Barcelona⁶⁰.

El 2 de juny de 1333, els consellers demanaven a Berenguer Carbonell, cònsol dels catalans a Sardenya que, a causa de la gran escassetat de blat que hi havia a Barcelona, trametés a aquesta ciutat tots els vaixells que pogués, carregats de grans, els quals estarien lliures del pagament d'impostos⁶¹.

---

⁵⁸AHCB, CC, Manual, 2, fol. 108 r.-v.

⁵⁹*Ibidem*, fol. 82 v. La salma era una mesura de capacitat que equivalia a quatre quarteres. Sobre les mesures, vegeu: Claudi ALSINA, Gaspar FELIU, Lluís MARQUET, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, 1979; Manuel RIU, *Pesos, mides i mesures a la Catalunya del segle XIII. Aportació al seu estudi*, «Anuario de Estudios Medievales», 26/2 (1996), pp. 826-837.

⁶⁰AHCB, CC, Manual, 2, fol. 84 r.-v. (1332, octubre, 21).

⁶¹AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 67 r. Els consellers solien concedir aquestes avantatges fiscals als mercaders, per decidir-los a portar blat a la ciutat.

Poc després, el 6 de juliol de 1333, el Consell de Cent s'adreçava al governador de Sardenya, Ramon de Cardona, per a demanar-li que permetés que una o dues naus barcelonines fossin carregades de blat al port de Càller⁶².

En determinades ocasions, era possible que les illes estiguessin també mancades del seu propi cereal; quan això s'esdevenia, les autoritats en prohibien la sortida. L'existència d'una situació d'aquesta mena explica la petició que els consellers de Barcelona adreçaren al cònsol Berenguer Carbonell, el juliol de 1333, en la qual es demanava que no fos vedada la sortida de naus carregades de blat des de Sardenya cap a Barcelona⁶³.

L'any 1334 continuaren les peticions de cereals a Sardenya amb destinació a Barcelona. El 17 de gener, els consellers trametien missatgers al rei Alfons el Benigne a fi de demanar-li credencials per a Jaume Burgès, el qual havia de presentar-se al governador de Sardenya, Ramon de Cardona i al Jutge d'Arborea i demanar blat per a Barcelona⁶⁴. Com que Jaume Burgès no va poder finalment desplaçar-se a Sardenya, fou substituït en la seva gestió per Ramon Savall, Guillem Oliver i Jaume Salzet⁶⁵. El 25 de febrer de 1334, Jaume Salzet obtingué per a la ciutat de Barcelona 1.000 *estarells*⁶⁶ de blat i 1.000 d'ordi, però tingué algunes dificultats per a treure-ho de l'illa⁶⁷. Els consellers de Barcelona obtingueren un permís del rei Alfons, segons el qual les naus que anirien a Sardenya, amb cavalls, infanteria i armes per a la defensa de l'illa, poguessin tornar carregades de blat per a la ciutat. I així ho notificaven al governador de l'illa, Ramon de Cardona, tot dient-li que, de la mateixa manera que la ciutat es va preocupar de la defensa de Sardenya, ell també s'interessés per l'abastament de Barcelona⁶⁸. Al retornar de Sardenya, era freqüent que les naus fessin escala a Mallorca, amb el consegüent perill que part del blat es quedés en aquesta darrera illa. Per això, els consellers de

---

⁶²AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 73 r.

⁶³AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 73 r. (1333, juliol, 6).

⁶⁴AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 52 r.

⁶⁵*Ibidem*, fol. 55 v.

⁶⁶*Estarell* o *esterell*, mesura per al blat utilitzada a Càller (A.M. ALCOVER-F. de B.MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* (10 vols.), Palma de Mallorca-Barcelona, 1968-1969, *sub voce* *esterell*).

⁶⁷AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 62 v. (1334, febrer, 25).

⁶⁸AHCB, Consellers, Esborranys de Lletres (1334, juliol, 15).

Barcelona, en més d'una ocasió, varen haver de dirigir-se als prohoms de Mallorca, tot demanat-los que no s'apropriessin del blat que anava a Barcelona⁶⁹.

Podem concloure que Sardenya va complir el seu paper de graner de Barcelona, sobretot, quan no es podia recórrer a Sicília.

c) *Blats procedents d'altres regnes peninsulars*

Poca importància tingueren les adquisicions de blat del regne de Castella o de Portugal.

d) *Blats de països estrangers*

Quan els recursos cerealístics de la Corona d'Aragó i dels regnes peninsulars començaven a fallar, Barcelona havia d'anar a cercar blat a les nacions estrangeres.

—Itàlia

Barcelona s'adreçà amb gran freqüència a Sicília. Quan Jaume II regnava a Sicília ja va seguir una política favorable a Barcelona i l'any 1286 atorgà als catalans tota mena de franquícies pel que fa a l'extracció de grans de l'illa⁷⁰. Posteriorment, el 1288, el mateix sobirà tornà a concedir llicència als catalans perquè poguessin treure blat i ordi de Sicília⁷¹. El rei Frederic III, germà de Jaume II, quan fou rei de Sicília, atorgà a la ciutat de Barcelona el privilegi de poder comprar blat a l'illa⁷².

---

⁶⁹AHCB, CC, Ll.C., 11, fol. 63 v. (1331, gener, 13).

⁷⁰AHCB, Llibre Vert I, fol. 251 (1286, febrer, 22). Edita A. de CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. Reedición anotada por E. Giralt y Raventós y C. Batlle Gallart (3 vols. 1961-1963), vol II Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1962, pp. 62-63, doc. núm. 40.

⁷¹AHCB, Llibre Vermell, II, fols. 134 v.-135 v. (1288, juliol, 17). Edita A. de CAPMANY, *Memorias*, II, pp. 65-66, doc. núm. 42.

⁷²Cf. Juan-F. CABESTANY, *Una autorización para que Barcelona pueda comprar trigo de Sicilia*, «Divulgación Histórica de Barcelona», XII, Ayuntamiento de Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1965, p. 5.

Durant el regnat d'Alfons el Benigne, nebot de Frederic, Barcelona no es va poder abastar del blat de Sicília tant com li hauria convingut, malgrat els privilegis que el sobirà de l'illa li havia atorgat pel que fa a l'extracció de blat i d'ordi amb destinació a Catalunya, perquè Sicília tenia els ports rigorosament vigilats pels genovesos —amb els quals Catalunya estava en guerra—, cal recordar que la primera guerra catalano-genovesa es produí de 1330 a 1335. Aquesta vigilància dels ports de Sicília pels genovesos impedia que carregaments de cereal sortissin cap a Barcelona⁷³. Malgrat la vigilància genovesa, algunes quantitats importants de blat sicilià arribaren a Barcelona en aquells anys. Els principals ports d'on sortien els carregaments eren Palerm, Messina, Siracusa i Trapani.

El 23 de juny de 1333, els consellers de Barcelona encarregaren al capità de l'armada de la dita ciutat, Galceran Marquet, que amb l'armada que ell conduïa i tres galeres de Mallorca es dirigís cap a Sicília a fi de fer provisió de blat per a Barcelona. A més, li deien que tots els vaixells que trobés carregats de blat els fes anar a la ciutat comtal⁷⁴. Pocs dies després, el 5 de juliol del mateix any, els consellers barcelonins reiteraven a Galceran Marquet la petició que, al més aviat possible, enviés blat sicilià a Barcelona, ja que li era d'absoluta necessitat⁷⁵.

Els reis de Sicília, per tal d'evitar que es produïssin altercats entre catalans i genovesos a les costes de l'illa, els quals impedirien el normal desenvolupament del comerç en els ports, havien ordenat que els vaixells catalans i genovesos podien entrar al port de Palerm però per romandre-hi poc temps i els patrons d'aquests vaixells havien de comprometre's a no estalar cap combat amb els adversaris a les rodalies del port⁷⁶. En aquesta situació, els consellers de Barcelona, el 23 de setembre de 1333, varen haver de demanar al rei Frederic de Sicília que permetés que els barcelonins carreguessin lliurement les seves naus de blat sicilià per a portar-lo a la ciutat, on la carestia era insostenible⁷⁷.

---

⁷³Marina MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo en el siglo XIV*, cit., p. 451, nota 18.

⁷⁴AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 69 v. (1333, juny, 23).

⁷⁵AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 72 r. ([1333], juliol, 5).

⁷⁶Stefano Vittorio BOZZO, *Note storiche siciliane del secolo XIV*, Palermo, 1882, p. 190.

⁷⁷AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 82 v. (1333, setembre, 23).

S'esdevenia moltes vegades que els consellers de Barcelona havien de sol·licitar la intervenció del sobirà catalano-aragonès per a ser escoltats quan demanaven blat a les autoritats de l'illa. El rei, llavors, expedia cartes credentials recolzant les peticions dels consellers⁷⁸.

—Altres indrets d'Itàlia

A més de Sicília, Barcelona obtingué blat d'altres indrets d'Itàlia, com la Toscana, el Lacio, Calàbria, Venècia, etc.⁷⁹. Tenim referències sobre l'arribada de grans a Barcelona, procedents de Venècia (del *Coll de Venetia*), de Nàpols i de la mateixa Gènova⁸⁰.

Els Bardi, una important companyia de mercaders florentins, actuà com a abastadora de blat per a la ciutat comtal, no tan sols durant la guerra catalano-genovesa, sinó també algun temps després d'acabada aquesta⁸¹.

La situació creada per la falta de blat a Barcelona fou tan greu que donà lloc a la següent paradoxa: els consellers que sempre havien sol·licitat dels sobirans que donessin ordres molt rigoroses perquè els mercaders italians que negociaven a Barcelona fossin expulsats de la ciutat, ja que perjudicaven els interessos dels barcelonins, ara es veieren obligats a demanar al rei que donés facilitats als proscrits italians per a introduir blat a Barcelona⁸².

—Resta d'Europa i Nord d'Àfrica

Els indrets de la geografia europea dels quals Barcelona importava blat eren el Llenguadoc i la Provença⁸³, Borgonya i Flandes⁸⁴. A Flandes

⁷⁸AHCB, CC, L.I.C., 13, fols. 52 r., 55 v.-56 r. (1334, gener, 17; febrer, 15).

⁷⁹Mario DEL TREPPO, *Politica e commercio dei grani nei paesi della Corona d'Aragona nel secolo XV*, cit., p. 148.

⁸⁰E. SERRA, *Els cereals*, cit, p. 76.

⁸¹M. MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo*, cit, p. 452, nota 22.

⁸²Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Els italians a terres catalanes (segles XII-XV)*, «I Congreso Internacional de Historia Mediterránea», Palma de Mallorca, 1973 [=«Anuario de Estudios Medievales», 10 (1980), pp. 399-400]; M. MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo*, cit, p. 452, nota 21.

⁸³E. SERRA, *Els cereals*, cit, p. 77; C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1462*. Trad. catalana, I, p. 364; Yves RENOARD, *Les principaux aspects économiques et sociaux de l'histoire des Pays de la Couronne d'Aragon aux XIe, XIIIe et XIVe siècles*, «VII° Congreso de Historia de la Corona

només s'hi acudia en casos extrems, no perquè el preu del blat de Flandes fos més car que el d'Aragó, per exemple, sinó perquè les despeses derivades del transport augmentaven molt el preu dels cereals bàltics, redistribuïts des de Bruges⁸⁵.

Quant al Nord d'Àfrica, Eva Serra dóna constància documental de l'existència de relacions diplomàtiques entre Jaume II i el rei del Marroc, en les quals Jaume II demanava llicència a aquests darrers per a obtenir grans dels seus regnes⁸⁶.

Així mateix, el 21 de febrer de 1314, Jaume II signava un tractat de pau amb Abu Jahia Zaccaria, de Tunis, per deu anys, sobre diverses franquícies i drets de comerç i navegació de catalans a Berberia. En aquest tractat es mencionava el blat⁸⁷.

Aquesta diversitat de procedències ens dóna una idea dels nombrosos viatges que efectuaven els missatgers de la ciutat, sota les ordres de les autoritats municipals, per tal de mantenir aprovisionada la ciutat.

IV. CAMINS D'ARRIBADA DEL BLAT A BARCELONA

El blat arribava a Barcelona per tres rutes: la ruta marítima, la ruta terrestre i la ruta fluvial.

1. La ruta marítima

L'alt cost del transport terrestre fou la causa que, sempre que fos possible, s'utilitzés el transport marítim, ja que, si bé era menys segur, resultava més barat.

---

de Aragón», Barcelona, 1962, I, pp. 245-246.

⁸⁴E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 77.

⁸⁵Dolors PIFARRÉ I TORRES, *El comerç internacional de Barcelona i el mar del Nord (Bruges) a finals del segle XIV*, Universitat de Barcelona, 1987. Tesi doctoral inèdita, dirigida pel Dr. Manuel Riu.

⁸⁶AHCB, CC, LI.C., I, fols. 39 v., 40 v., 41 r.; A. de CAPMANY, *Memorias*, 1^a ed., I, pp. 272-273, nota 9; II, 1^a part, doc. 70. Cit. E. SERRA, *Els cereals*, cit., pp. 77.

⁸⁷A. de CAPMANY, *Memorias*, 1^a ed., II (1ª part), doc. 89. Cit. E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 77.

A les galeres, coques, llenys i altres vaixells hom hi podia transportar majors quantitats de cereal que a les carretes tirades per animals de bast.

Les rutes marítimes per a l'abastament de blat de Barcelona eren: 1. La ruta del litoral català —des del Rosselló fins a Tortosa—, amb una intensitat més gran entre Barcelona i Tarragona; 2. La ruta de França: Provença-Balears-Barcelona; i 3. La ruta d'Itàlia i de les illes de Sardenya i Sicília⁸⁸.

2. El transport terrestre

La principal dificultat que tenia Barcelona per a poder-se fornir de blat català era la d'haver-lo de portar a la ciutat mitjançant el transport terrestre, mancat de bons camins carreters. S'havien d'utilitzar els animals de bast. El blat arribava a Barcelona en llargues corrues conduïdes pels traginers⁸⁹.

Quan l'estat dels camins ho permetia, el transport es feia amb carros o carretes, la capacitat de les quals solia ser de dotze quarteres⁹⁰.

Les rutes bladeres terrestres més importants eren: 1. La de Lleida a Barcelona, que portava a aquesta darrera ciutat els blats de la Segarra; 2. Les de Tarragona i Valls a Barcelona, amb els blats de les respectives comarques; i 3. La que anava des de Flix fins a Salou, que era utilitzada per a transportar els blats i altres cereals procedents de l'Aragó, del Sud de Lleida i de les comarques riberenques de l'Ebre⁹¹.

3. El transport fluvial

La via navegable del riu Ebre i dels seus afluents va tenir una importància excepcional perquè arribés a Barcelona el gra de Lleida, del Pla d'Urgell i de l'Aragó.

---

⁸⁸E. SERRA, *Els cereals*, cit., pp. 78-80; E. GIRALT, *En torno al precio del trigo*, cit., p. 43.

⁸⁹E. GIRALT, *En torno al precio del trigo*, cit., p. 45.

⁹⁰IDEM, *Ibidem*.

⁹¹BRUNIQUER, *Rúbriques*, cit. IV, pp. 189, 193 i 195; E. GIRALT, *En torno al precio del trigo*, cit., p. 43.

La ruta fluvial s'utilitzava de la següent manera: els carregaments procedents d'Aragó o de Lleida es portaven pel riu Ebre fins a Tortosa i des d'aquesta ciutat, per mar, a Barcelona. La dificultat es trobava en l'actitud adoptada pels oficials d'algunes ciutats com Saragossa o Tortosa que, a voltes, s'incautaven o bé gravaven molt els cereals que es conduïen cap a la ciutat comtal. Tortosa es convertí en un gran magatzem dels cereals que circulaven pel riu Ebre, per a distribuir-se després cap a diferents indrets. Durant tot el segle XIV, Tortosa va regular el preu del blat per a una gran part de la Mediterrània Occidental, i no tan sols per a Barcelona, sinó també per a Gènova i Marsella, per exemple⁹².

Tenim diverses proves documentals dels nombrosos obstacles i impediments que la ciutat de Tortosa posava a la sortida de cereals cap a Barcelona, que es manifesten en les repetides sol·licituds efectuades pels consellers de Barcelona als prohoms de Tortosa, en les quals els demanaven, que deixessin passar els carregaments de blat amb destinació a Barcelona. En més d'una ocasió, consta la intervenció dels sobirans recolzant la petició dels magistrats municipals barcelonins⁹³.

Per tal d'obviar el pas per Tortosa pels conflictes que suposava, el govern municipal de Barcelona recomanava als seus compradors de cereals de Lleida o de l'Aragó que, per a transportar-lo a Barcelona, utilitzessin la ruta del riu Ebre fins a Mora d'Ebre i des d'aquí anessin, per terra, fins a Guardamar o al golf de Sant Jordi⁹⁴.

La Prof. Eva Serra ens parla d'un document, sense data, que ella situa entre els anys 1327 i 1336, anys del regnat d'Alfons el Benigne, quan l'infant Pere, el que després seria Pere el Cerimoniós, era lloctinent de Catalunya. L'infant Pere, entre els anys 1328-1336, va intervenir en la construcció d'un

---

⁹²Albert CURTO I HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1988, pp. 39-41.

⁹³El 23 de juny de 1333, els consellers de Barcelona es dirigien als jurats i prohoms de Tortosa i els deien que estaven molt sorpresos del fet que no deixessin treure blat de Tortosa per a portarlo a Barcelona. Els pregaven de no posar-hi impediments (AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 70 r.). El 1er de febrer de 1334, els consellers barcelonesos demanaven als prohoms de Tortosa que escoltessin els missatgers Galceran Carbó i Pere Noguera i que tinguessin interès en abastar Barcelona (AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 64 v.).

⁹⁴AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 44 r. (1333, desembre, 13).
Guardamar coincidiria —segons Carreras i Candi (*La navegació en el riu Ebro*, Barcelona, 1940, pp. 135-136— amb la Botiga de Miramar, entre Punta Porquerola i la platja dels Panyals, al Nord de l'Hospitalet de l'Infant.

camí que aniria des de Mora fins el Mar, concretament fins a la desembocadura de la riera de la Basseta, prop de l'Hospitalet de l'Infant. Aquest camí, conegut amb el nom de «Camí del riu Ebre», seria apte per a ser recorregut per carretes i animals de bast. Estaria protegit contra els malfactors, i hi hauria botigues i hostals. El temps previst entre Mora i la Olleta era de vuit dies. Durant deu anys seria obligatori utilitzar aquest camí, que estaria lliure d'impostos. Aquest camí gaudiria de la protecció reial⁹⁵. Un segle més tard, el dit camí era intransitable.

A més de Tortosa, un altre centre de distribució del blat fou Torredembarra, on consta que hi arribaren blats del Pla d'Urgell o de la Conca de Barberà, i des de Torredembarra es portava per mar a Barcelona, bé que en alguna ocasió també es feia per terra⁹⁶.

Hem de parlar també del camí del Pont del Llobregat, per on arribaven els cereals del Bages, del Vallès o del Penedès. Aquest camí era en part fluvial i en part es feia en carretes⁹⁷.

V. LA POLÍTICA DE PROVISIÓ DE BLAT A BARCELONA

A Barcelona, el comerç dels cereals era lliure, tant pel que fa a l'abastament de la ciutat com per a la venda al detall. Tan sols estava prohibida l'exportació.

Formenters i revenedors a la «Plaça del Blat» o a les botigues tractaven amb els clients en funció de les lleis de l'oferta i de la demanda. No hi havia límit en els preus, la qual cosa permetia bones especulacions⁹⁸.

Entre els comerciants de blat, hi havia diferents categories: la primera la constituïen els formenters, que s'encarregaven de la venda al detall, mentre que a la darrera categoria poden situar-s'hi els poderosos mercaders que, independentment, o bé associats en grans companyies es dedicaren a aquest comerç a nivell internacional. Entre els uns i els altres, hi havia alguns formenters que dirigien un volum de negocis tan important que podien ser

---

⁹⁵E. SERRA, *Els cereals*, cit., pp. 78-80.

⁹⁶IDEM, *Ibidem*, p. 79.

⁹⁷IDEM, *Ibidem*, p. 80.

⁹⁸C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1462*. Trad. catalana, I, p. 351.

considerats mercaders, i uns altres mercaders especialitzats, moltes vegades forasters, que pertanyien a regions productores de blat, catalanes o no⁹⁹.

Però, a més d'aquesta xarxa d'abastament de blat que es deixava a la iniciativa privada, la missió de tenir sempre la ciutat proveïda de cereals corresponia al Consell de Cent Jurats que, en les seves reunions, deliberaven sobre aquests assumptes, i als consellers de Barcelona els quals tractaven amb els mercaders, fixaven els preus del blat, etc.¹⁰⁰.

Els mitjans que els consellers utilitzaven per a procurar blat per a la ciutat eren els següents: 1. Messions. 2. Contractes. 3. Primes. 4. Protecció en el transport. 5. *Vi vel gratia*¹⁰¹.

1. Messions

Les adquisicions de blat per a Barcelona les efectuaven els emissaris o síndics de la ciutat que, després de les collites, recorrien totes les comarques de dins i de fora de Catalunya. Aquests viatges es realitzaven per compte de la ciutat, és a dir, els pagava el municipi i, en els documents, es coneixen amb el nom de «messions», ja que els missatgers complien una missió que els era encarregada per les autoritats municipals. Coneixem noms d'aquests missatgers, que actuaren en el segle XIV: Guillem Badia¹⁰², Arnau Bernat i Berenguer Vives¹⁰³, Ferrer de Manresa, Arnau Messeguer¹⁰⁴, R. Coma¹⁰⁵, P. de Palau i Bernat Santcliment¹⁰⁶, Galceran Carbó i Pere Noguera¹⁰⁷, Ferran Marquès¹⁰⁸, etc., etc.

---

⁹⁹IDEM, *Ibidem*, pp. 352-353.

¹⁰⁰M. DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalano-aragonesa al segle XV*, cit., pp. 282-283.

¹⁰¹E. SERRA, *Els cereals*, cit., pp. 80-82.

¹⁰²AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 61 v. (1334, febrer, 23).

¹⁰³AHCB, CC, LI.C., 13, fols. 47 r., 50 r., 49 v. (1333, desembre, 20; 1334, gener, 9; 1334, febrer, 3, respectivament).

¹⁰⁴AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 54 v. (1334, febrer, 3).

¹⁰⁵AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 74 (1334, abril, 2).

¹⁰⁶AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 48 v. (1334, gener, 3).

¹⁰⁷AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 64 v. (1334, febrer, 1).

¹⁰⁸AHCB, CC, LI.C., 13, fol. 50 v. (1334, gener, 13).

Aquestes missions solien realitzar-se de manera regular i periòdica però, algunes vegades, havien d'efectuar-se de forma urgent davant de situacions de carestia extrema. És el que s'esdevingué amb motiu de l'avalot de 1333, del que en resultaren greus danys materials a la Plaça del Blat. La situació es calmà quan arribaren naus carregades de blat¹⁰⁹. Les despeses econòmiques que comportaven les missions eren molt grans i els consellers procuraven rescabalar-se'n augmentant els impostos que gravaven els grans, la qual cosa sempre trobava l'oposició popular¹¹⁰.

2. Contractes

Cada any, abans d'arribar al temps de les collites de blat, els consellers de Barcelona es posaven en contacte amb un mercader o bé amb una companyia de mercaders a fi de proveir la ciutat de cereals. Els donaven «seguretats» i «avantatges», és a dir, la garantia d'un benefici substancial. Els consellers havien d'actuar ràpidament, per tal d'impedir que les operacions projectades, vigilades atentament pels productors, no provoquessin augments inesperats dels preus¹¹¹. Els contractes es feien amb mercaders catalans, però també amb mercaders estrangers. El 1335, Barcelona acceptà l'ajut dels florentins i d'altres italians perquè l'aprovisionessin de gra, ja que els mercaders italians no rebien tant els atacs de la pirateria genovesa¹¹². En aquests contractes hi eren especificats una sèrie de punts com per exemple indemnització en cas de naufragi o pirateria als mercaders, preu al qual el blat els seria pagat, prima per a la importació, com a premi per haver ajudat la ciutat en moments difícils. També hi solia ser estipulada una protecció municipal, tant si el transport s'efectuava per mar com per terra¹¹³.

---

¹⁰⁹E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 80.

¹¹⁰Hem trobat una època o rebut, signat per un tal Jaume Carbó, el qual declara haver rebut dels "clavaris" de Barcelona la quantitat de 8 lliures, 15 sous i 11 diners en moneda barcelonesa de tern, quantitat que havia avançat a Ferrer de Manresa i a Arnau Messeguer per a comprar blat i ordi a les contrades de la Llitera, l'Urgell i Lleida (AHCB, Consellers, Política i Guerra [1334]).

¹¹¹M. DEL TREPPO, *Els mercaders catalans*, pp. 286-287; Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, cit., II, p. 148; Jacques HEERS, *L'Occident aux XIVe et XVe siècles. Aspects économiques et sociaux*, cit., p. 178; C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1462*, cit., I, pp. 357-358.

¹¹²M. MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo*, cit., pp. 447-459.

¹¹³E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 81.

3. Primes

Les primes eren conegudes amb el nom d'avantatges o ajuts i consistien en la concessió als mercaders d'un benefici important, per tal que tinguessin interès en transportar a la ciutat la quantitat de blat contractada¹¹⁴. Això era l'anomenat «Guiatge de Vitualles», en virtut del qual, el rei atorgava absoluta seguretat, guiatge i salvaguarda a tota mena de productes alimentaris que es portessin a Barcelona, tant per mar com per terra. El rei posava, així mateix, sota el seu empar i protecció els vaixells, animals de bast, carruatges i altres mitjans de transport en els quals aquells productes fossin transportats i concedia igualment garanties a totes aquelles persones que arribessin a Barcelona conduint les vitualles, malgrat haguessin comès algun delict¹¹⁵.

Les avantatges que es donaven als mercaders eren més o menys importants segons fos més o menys urgent la necessitat de blat a la ciutat¹¹⁶.

4. «Vi vel gratia»

A fi d'obtenir gra en temps de carestia, el municipi de Barcelona feia ús d'un privilegi conegut amb el nom de *vi vel gratia* (per la força o per gràcia), que consistia en poder obligar qualsevol carregament de cereal que passés prop de la ciutat, ja fos per mar o per terra, a descarregar la mercaderia a Barcelona, sense fer cas de la destinació que portava. Després, es pagava l'import del carregament al seu veritable amo, amb el corresponent regateig¹¹⁷. El privilegi *vi vel gratia* fou concedit pel rei a la ciutat de Barcelona el 18 de gener de 1328¹¹⁸ —bé que anteriorment a aquesta data ja es conèixen casos de pirateria d'aquesta mena—. Aquest privilegi fou perfeccionat el 25 de maig de 1337 i ampliat el 3 d'agost de 1364¹¹⁹.

---

¹¹⁴M. DEL TREPPO, *Els mercaders catalans*, cit. pp. 286-287.

¹¹⁵LI. CAMÓS CABRUJA, *Breve tratado del privilegio llamado «guiatge de vitualles»*, Barcelona, Divulgación Histórica, VI, 1948, pp. 178-185.

¹¹⁶E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 81.

¹¹⁷F. BRAUDEL, *El Mediterráneo y el Mundo mediterráneo*, cit., I, pp. 303-304.

¹¹⁸AHCB, Llibre Vermell, I, fol. 65 v. Cit. E. SERRA, *Els cereals*, cit., pp. 81-82.

¹¹⁹E. SERRA, *Els cereals*, cit., p. 82.

Podriem donar nombrosos exemples en els quals els consellers de Barcelona fan ús d'aquest privilegi:

El desembre de 1328, la ciutat de Barcelona utilitzà el privilegi *vi vel gratia* quan va apoderar-se del blat que portava una nau amb destinació a Tortosa. Els prohoms d'aquesta darrera ciutat es venjaren prenent mercaderies, diners i altres coses a alguns ciutadans de Barcelona. Tanmateix, els barcelonins reeixiren en fer-se respectar el privilegi i encara foren rescabats de les roberies sofertes¹²⁰.

El 23 de juny de 1333, els consellers de Barcelona ordenaven a Galceran Marquet, capità de l'armada de la ciutat de Barcelona, que anés a Sicília a cercar blat i que, a més, s'apoderés de tots els vaixells que trobés carregats de cereal i els obligués a anar a descarregar a Barcelona¹²¹.

Lògicament, aquest privilegi de Barcelona portà com a conseqüència que el govern barceloní tingués nombrosos litigis amb altres ciutats tan necessitades com Barcelona de cereal, ja que, si més no, de moment, les deixava sense provisions.

Els prohoms de Girona es troben entre els que protestaren davant d'aquest privilegi, quan els consellers de Barcelona obligaren a descarregar a les platges d'aquesta darrera ciutat un lleny carregat de blat amb destinació a Girona, que es dirigia al port de Sant Feliu de Guíxols. Els governants barcelonesos deien als gironins que si bé s'havien apoderat del lleny carregat de blat, ho havien fet en virtut del privilegi que tenien¹²².

També cal destacar que, en alguna ocasió, els consellers, malgrat el seu privilegi, no s'apropriaren del blat que anava destinat a determinades ciutats de les que coneixien la seva angoixada situació. Aquest fou també el cas de Girona. Al començament de l'any 1334, els consellers de Barcelona ordenaren a Galceran Marquet que apressés per a Barcelona totes les naus carregades de blat que trobés, però li advertiren que, atesa la necessitat de blat que patia Girona, no obligués a anar a Barcelona la coca que venia de Sicília carregada de blat per a Girona, sinó que, sense posar-hi cap obstacle, la deixessin anar al port de Sant Feliu, on era previst que descarregués¹²³.

---

¹²⁰ACA, C, reg. 430, fol. 174 (1328, desembre, 31).

¹²¹AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 69 v. (1333, juny, 23).

¹²²AHCB, CC, Ll.C., 11, fol. 71 v. (1331, març, 3).

¹²³AHCB, CC, Ll.C., 13, fol. 69 r. (1334, març, 13).

En canvi, en altres circumstàncies, els consellers de Barcelona degueren abusar del seu privilegi quan intentaren apoderar-se del gra de València, la qual cosa obligà Alfons el Benigne a intervenir en l'afer, ja que, València estava tan mancada de cereal com Barcelona. Així va succeir el 30 de novembre de 1328, data en la qual l'esmentat monarca va manar que el blat que portaven els mercaders Bernat i Guillem Sabastida no anés a Barcelona sinó a València que encara el necessitava més i el 17 de febrer de 1329, també el mateix rei va ordenar que si algun vaixell carregat de gra amb destinació a València passava per les mars de Barcelona no l'obliguessin a deixar la mercaderia a Barcelona sinó que el permetessin anar a València¹²⁴.

Així mateix, en el mes de juny de 1334, Alfons el Benigne va haver d'obligar els barcelonins a retornar als seus legítims amos, els portuguesos, el gra que els havien confiscat. El fet s'esdevingué de la següent manera: a les costes de Sicília, vuit naus catalanes s'apoderaren de sis naus portugueses carregades de blat que havien comprat a l'illa. Fou un procés molt llarg, però, per a resumir-ho, direm que el rei obligà els barcelonins a indemnitzar els portuguesos perjudicats¹²⁵.

En virtut d'aquest privilegi *vi vel gratia*, a l'estiu del mateix any 1334, els consellers obligaren el patró d'una coca baionesa, Deushovol de Cànoves, a descarregar i vendre a Barcelona el blat que portava cap a Cotlliure¹²⁶.

VI. L'EXPORTACIÓ DE GRANS

L'aprovisionament de cereals a les ciutats era d'absoluta necessitat per a la subsistència dels seus habitants. Per això, la primera mesura que es prenia en moments d'escassetat era la restricció o supressió de les exportacions i, fins i tot, moltes vegades, sense existir una carestia declarada i tan sols per a evitar-la, els monarques prohibien la sortida de grans a l'exterior de Catalunya.

---

¹²⁴ACA, C, reg. 430, fol. 116 v. (1328, novembre, 30); fol. 270 r. (1329, febrer, 17).

¹²⁵ACA, C, reg. 465, fol. 236 r. (1334, juny, 8); reg. 529, fol. 59 v. (1334, juny, 22).

¹²⁶AHCB, Consellers, Marina, caixa 1, segle XIV, docs. solts (1334, juliol, 19).

Jaume I, l'any 1274, ja va publicar un reial decret segons el qual es vedava el comerç amb els musulmans. Els productes prohibits eren els següents: blat, ordi, mill, i lleguminoses (faves i cigrons) i les farines d'aquestes¹²⁷.

L'any 1281, Pere el Gran va suprimir la reial gabella que s'havia establert per a impedir l'exportació de certs productes a l'estranger, però no revocà la gabella que existia sobre el blat i l'avena, per impedir-ne la seva exportació i només ho va permetre en casos de bona collita¹²⁸.

Més endavant, el 1296, Jaume II donà permís a tots els barcelonins per a la lliure exportació de grans a tots els països, però, a les Corts de l'any 1299, es reservà la facultat de prohibir l'extracció de grans i d'altres productes en casos de mala collita o de carestia¹²⁹. Però ja el mateix Jaume II y sobretot Alfons el Benigne es veieren obligats a prohibir l'exportació de cereals. Així, Alfons el Benigne, el 25 de novembre de 1329, vedà totalment l'extracció de cereals de Catalunya. I, malgrat que havia promès al rei de Mallorca que li permetria de treure 15.000 cafiços de blat de Tortosa, se'n va desdir¹³⁰. En canvi, aquest sobirà no tingué en compte les prohibicions de treure blat existents a Barcelona quan va voler avituallar les tropes que havien d'anar a la Croada de Granada, deixant la ciutat comtal sense provisions, en el moment que més les necessitava; recordem que entre 1330 i 1335, a causa de la guerra amb els genovesos, no podia arribar a Barcelona el blat de Sicília ni el de Sardenya, perquè les naus genoveses ho impedièn¹³¹.

Així doncs, els permisos d'exportació alternant amb altres de rigorosa prohibició s'anaren succeint durant el segle XIV, segons era major o menor la carestia que es produïa a Catalunya i concretament a Barcelona.

---

¹²⁷A. de CAPMANY, *Memorias*, 1ª edició, I, p. 242; II, 1ª part, doc. 26.

¹²⁸IDEM, *Ibidem*, I, p. 400; II, 1ª part, doc. 30.

¹²⁹IDEM, *Ibidem*, I, p. 401.

¹³⁰ACA, C, reg. 522, fols. 19 r.-v. (1329, novembre, 25).

¹³¹M. MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo*, cit., pp. 447-459. Sobre la Croada de Granada, vegeu: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La Corona de Aragón y Granada. Las bases materiales y humanas de la cruzada de Alfonso IV*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1974; IDEM, "Questie" y subsidios en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIV: el subsidio para la cruzada granadina (1329-1334), «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVI (1977), pp. 11-54.

VII. PREUS DELS CEREALS

Hi ha l'estudi del Dr. Emili Giralt, ja citat, sobre els preus del blat¹³², però es refereix al segle XVI.

Pel que fa als preus dels cereals en el segle XIV comptem també amb el treball de Pere Orti i Gost¹³³. Quant als anys que ens ocupen, hem pogut confeccionar aquest quadre, mitjançant les notícies que apareixen als documents utilitzats:

<i>Data</i>	<i>Cereal</i>	<i>Preu</i>	<i>Font</i> ¹³⁴
1333, nov.	1 quartera blat	20 sous	LI.C.13, f.26 v.
1333, nov.	1 quartera ordi	15 sous	Ibidem
1333, juny, 23	1 quartera blat	15 sous	LI.C.12, f.69 v.
1333, des.29	1 quartera blat	25 sous	LI.C.13, f.47r.
1333, des.29	1 quartera ordi	15 sous	Ibidem
1333, des.29	1 quartera avena	11-12 sous	Ibidem
1333	1 quartera. blat	40 sous	Rubr. Bruniquer, IV, cap.62
1334, feb.15	1 quartera blat	30 sous	LI.C.13, f.57r
1334, feb.15	1 quartera ordi	22 sous	Ibidem
1334, feb.23	1 quartera blat	30 sous	LI.C.13, f.61v
1334, feb.23	1 quartera ordi	22 sous	Ibidem
1334, març	1 quartera blat	20 sous	LI.C.13, f.29v
1334, març	1 quartera ordi	15 sous	Ibidem
1334, ab 16	1 quartera blat	40 sous	LI.C.13, f75v
1334, juny	1 quartera blat	26 sous	ACA, C, reg. 529f.59v.

¹³²*En torno al precio del trigo en Barcelona en el siglo XVI*, cit.

¹³³*El forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1345)*, "Anuario de Estudios Medievales", 22 (1992), pp. 377-423. Per a establir una comparació amb els preus del blat a la ciutat de Tortosa, vegeu: A. CURTO I HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, cit. pp. 43-56.

¹³⁴Aquestes dades les hem obtingudes de l'AHCB, CC, LI.C., i dels registres de cancelleria del ACA.

En línies generals, podem dir que els preus del blat variaven moltíssim segons els anys i segons les estacions de l'any agrícola. En els anys de collita deficient, els preus tenien tendència a pujar gradualment al ritme de la progressiva disminució de blat en el mercat. En els anys normals, es produïa un augment dels preus que coincidí amb el temps de la sembra i en els mesos que precedien la collita, que era quan les reserves de blat començaven a faltar.

Un altre factor que contribuïa de manera decisiva en l'oscil·lació dels preus eren les importacions de blat estranger.

Al llarg de tot el segle XIV el preu del blat augmentà considerablement. Mentre en els anys 1333-1334 la quartera de blat es pagava a 24 sous, l'any 1375 es pagava a 60 sous.

VIII. TIPUS DE CEREALS

Els cereals de més gran consum foren el blat i l'ordi que, en els documents de l'època, són coneguts amb els noms de *forment* i *ordi*. Però quan els documents parlen de grans, en general, utilitzen les paraules *blats*, *grans* o *forments*, en plural. Altres cereals eren l'avena o civada, l'espelta, el mill, el sorgo, el mestall o mescla (barreja de cereals), l'arròs blanc, l'arròs roig, etc.¹³⁵.

IX. LES MESURES FRUMENTÀRIES

Les mesures frumentàries més utilitzades a Barcelona eren la *quartera* i el *quartà*, el qual equivalia a la dotzena part de la quartera. Això pel que fa a Barcelona, però variava d'uns llocs a uns altres. Així mateix, la quartera de blat era inferior a la d'altres cereals. Al final del segle XIV, hi va haver un intent d'igualar la capacitat de les quarteres.

---

¹³⁵A. CURTO I HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, cit. pp. 35-36.

Perquè la cortera del forment era més xica que la del altro gra, se tractà de que tot fos una mesura¹³⁶.

Una quartera de Barcelona comprenia 12 quartans i equivalia a 69,50 litres¹³⁷.

Quan es tracta de blats importats de Lleida o bé de l'Aragó, ens apareixen mencionats els *cafiços*, el *cafiç* i el seu divisor, la *faneca*. Cada cafiç comprenia sis faneces. Un cafiç tenia dues quarteres i mitja = 243,25 litres¹³⁸.

Una altra mesura d'àrids emprada llavors era la *salma*, que equivalia a quatre quarteres de Barcelona¹³⁹.

Per a la farina s'utilitzava la *pesa*, que equivalia a la sisena part de la *quartera*¹⁴⁰.

Les monedes emprades per a les transaccions de cereals a Barcelona eren les lliures, els sous i els diners. La lliura tenia 20 sous i el sou 12 diners.

X. «ORDINACIONS» DEL CONSELL DE BARCELONA SOBRE EL BLAT I LA FARINA

El Consell de Barcelona controlava les entrades de blat i de farina a la ciutat, donava les disposicions necessàries per a la venda d'aquests productes en el mercat de Barcelona i, per tal d'evitar qualsevol frau, fixava les multes que havien de pagar els infractors.

Del primer quart del segle XIV, per exemple, es conserven les següents Ordinacions:

---

¹³⁶E.G. BRUNIQUER, *Rúbriques*, edició citada, IV, p. 131.

¹³⁷Sobre aquesta qüestió disposem dels excel·lents treballs ja citats: C. ALSINA, G. FELIU, Ll. MARQUET, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*; A. CURTO I HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, i Pere ORTI I GOST, *El forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1385)*, «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), pp. 177-423; Manuel RIU, *Pesos, mides i mesures a la Catalunya del segle XIII. Aportació al seu estudi*, citat.

¹³⁸*Ibidem*.

¹³⁹*Ibidem*.

¹⁴⁰*Ibidem*.

1. Ordinacions sobre el blat

1^a. Tota persona que vengués blat o altre cereal estava obligat a pagar l'*ajuda* o impost. La multa per als infractors era de 60 sous.

2^a. Només es podia vendre blat a la *Plaça del Blat*, de Barcelona o bé al *Portxe de la Mar*, sota el pagament d'una multa de 60 sous. La primera d'aquestes places era coneguda amb el nom de *Plaça del Blat d'amunt* i estava situada a l'antic *Mercadal dels comtes*, aproximadament on avui hi ha la Plaça de l'Angel. Aquí arribaven els blats que venien per camins terrestres; la segona s'anomenava *Plaça d'avall* o del Mar. El 1314 es va construir en aquesta darrera el *Portxe del Mar*, on es venien els blats que arribaven per mar.

3^a. Era rigorosament prohibida la revenda de blat, amb penes que oscil·laven des dels 100 sous fins als 1000, si coincidia amb temps de carestia. El càstic comportava també la pèrdua de la mercaderia.

4^a. L'extracció furtiva per mar també era rigorosament castigada amb elevades multes i amb la pèrdua de l'article i del mitjà de transport. L'extracció permesa havia de comptar amb la llicència de les autoritats.

5^a. Els flequers, fariners i *bescuyters* que es fessin portar, per mar o per terra, blat o altre cereal estaven obligats a declarar-ho als compradors de l'impost, en el termini dels dos dies següents a l'entrada del cereal a casa seva. La multa fixada per als infractors era de 60 sous.

6^a. Tota persona que descarregués blat, ordi o altre cereal al molinar de Barcelona ho havia de comunicar als compradors de l'impost i pagar aquest impost, sota la multa de 60 sous o d'estar 60 dies empresonat.

7^a. En temps de carestia es racionava el gra als forners, a fi que fos distribuït equitativament. La quantitat màxima de cereal que podien comprar oscil·lava entre les 3, les 5 i les 10 quarteres i la multa per als que no complissin aquesta disposició fluctuava entre els 10 i els 100 sous.

8^a. Els mercaders que tinguessin blat estaven obligats a vendre'l a tot aquell que en volgués comprar, sota pena de 200 sous o d'estar 200 dies empresonat.

12^a. Els que venien blat no podien augmentar el preu d'aquest més d'una vegada en un sol dia, sota la multa de 200 sous.

13^a. Ningú no podia vendre blat a la *Plaça del Blat* en substitució d'aquell que tenia llicència per a fer-ho, llevat que fos un familiar seu i

visqués amb ell. La multa que havien de pagar els infractors era de 200 sous o bé estar 200 dies empresonat.

14^a. Els que venguessin blat, ordi o altre cereal a les botigues situades sota els *Portxes de la Mar* estaven obligats a portar a la *Plaça de Blat* mostres de tot el que venien als *Portxes*, sota pena de 100 sous.

16^a. Les compres de blat havien de pagar-se immediatament. La infracció era castigada amb una multa de 50 sous.

17^a. Les autoritats es preocupaven de protegir els cereals de l'humitat i dels roedors, per tal de mantenir en bon estat la mercaderia. També es vigilava durant la nit¹⁴¹.

El numerari que es recaptava a conseqüència de les multes es repartia de la següent manera: dos terços corresponien al veguer i un terç era per a l'acusador.

2. Ordinacions sobre la farina

El Consell de Barcelona també va emetre una sèrie de disposicions referents a la farina. Foren les següents:

1^a. El venedor de farina estava obligat a subministrar als seus compradors la quantitat de farina que volguessin, sota pena de 10 sous o d'estar 10 dies a la presó.

2^a. Aquell que tingués farines de blat o bé d'ordi per a vendre, havia de portar-les a la *Plaça del Blat*, ja que aquest era l'indret on aquestes es venien. Els que no ho complíessin havien de pagar una multa de 50 sous o estar 50 dies a la presó.

3^a. No estava permès de barrejar farines de diferents cereals per a l'elaboració del pa. El càstig assenyalat per als infractors era el pagament de 100 sous o estar 100 dies empresonat.

4^a. Ningú no podia comprar ni tampoc obtenir per la força farina o pa que s'haguessin portat a Barcelona per a l'abastament general de la ciutat, sota pena del pagament de 1.000 sous o de perdre el puny¹⁴².

---

¹⁴¹AHCB, CC, Ll.C., 11, fols. 19 r.-20 r.; Ll.C., 12, f. 24 v.-26 r.; Ll.C., 13, f. 30 r.

¹⁴²AHCB, CC, Ll.C., 12, fol. 41 r.; Ll.C., 13, fol. 22.

3. Ordinacions diverses

Aquestes ordinacions eren:

1^a. Els formenters i flequers estaven obligats a tenir netes les taules on es despatxava el pa, no utilitzar-les per a practicar-hi jocs, no coure pa en els dies de festa, no insultar els funcionaris que vigilaven la venda de pa, etc.

2^a. Aquell que sabia que s'havia comès una infracció i no la denunciava era considerat còmplice. Les multes es pagaven en numerari, però si l'infractor no en disposava, ho havia de pagar amb dies de presó. Els delictes greus es pagaven amb mutilació d'algun membre¹⁴³.

4. Descarregament i emmagatzematge

El descarregament i emmagatzematge dels cereals també estaven reglamentats:

1^a. El termini fixat per a retirar el blat dels *Portxes de la Mar* era de vuit dies. La finalitat d'aquesta disposició era tenir el *Portxe* desocupat, per a poder-hi posar altres mercaderies. Si en el termini de vuit dies no quedava desocupat, el batlle de la ciutat havia de prendre les mesures pertinents.

2^a. A partir de l'any 1326, fou ordenat que, entre el blat emmagatzemat i el mar, hi havia d'haver una distància no inferior als deu passos, per tal d'evitar que l'espuma de les onades perjudiqués la mercaderia.

3^a. Consta que, concretament l'any 1327, era permès de descarregar a la nit si els vaixells arribaven molt carregats, però només fins a un màxim de 30 sacs de cada vaixell. En canvi, l'any 1332, es permetia que fossin descarregats de nit fins a 42 sacs.

4^a. Per tal de solucionar el problema de l'emmagatzematge, es va permetre que, passats deu dies, els mercaders poguessin portar part dels cereals a les seves pròpies tendes o habitatges. La multa per no haver retirat la mercaderia dintre dels terminis fixats, el 1327, era de 100 sous.

5^a. No respectar l'espai que hi havia d'haver entre la mercaderia i el mar es pagava amb una multa que, l'any 1327, era de 50 sous¹⁴⁴.

---

¹⁴³E. SERRA, *Els cereals*, cit. p. 94.

¹⁴⁴Francisca ROCA SOLÁ, *La regulación de la vida ciudadana por el municipio de Barcelona, 1300-1350*, Universidad de Barcelona, 1975 (tesi doctoral inèdita), I, pp. 180-182.

XI. EL MESURADOR DE LA QUARTERA

No podem acabar aquest estudi sobre l'abastament del blat a Barcelona sense mencionar la figura del mesurador de la quartera.

El mesurador de la quartera era un oficial reial que controlava que la quartera o mesura de capacitat emprada per als cereals fos exacta.

Els mesuradors de la quartera exercien la seva funció a la *Plaça del Blat* o als *Portxes de la Mar* i estaven obligats a ésser presents a aquests indrets cada vegada que hi hagués mercat i havien de romandre-hi tot el dia per a mesurar el blat a aquells compradors que ho sol·licitessin¹⁴⁵. Era obligatori que els cereals es venguessin segons la quartera de Barcelona i en presència dels mesuradors, sota pena de 50 sous¹⁴⁶.

Els mesuradors no podien formar companyia amb formenters ni mercaders de blat, sota la pena de 100 sous o 200 dies de presó¹⁴⁷.

Els mesuradors tenien l'obligació de denunciar als consellers totes les infraccions que descobrissin. Si no ho feien, eren expulsats de l'ofici¹⁴⁸.

Coneixem els noms d'algunes persones que en els anys que ens ocupen varen exercir el càrrec de mesuradors de la quartera de Barcelona:

En el mes de febrer de 1330, aquest càrrec era ocupat per Domènec Julià. El dia 11 d'aquest mes de febrer, el rei Alfons el Benigne comunicava al batlle de Barcelona, Berenguer de Capellades, que l'esmentat Julià havia exercit l'ofici de mesurador de la quartera durant vint anys i que, no obstant haver actuat amb justícia, des de feia algun temps, era molestat per algunes persones a les quals el dit sobirà havia promès que els atorgaria el càrrec quan quedés vacant. Per altra banda, Domènec Julià no podia mostrar el seu nomenament. El rei Alfons ordenà que l'ofici de mesurador de la quartera continués a les mans de Domènec Julià¹⁴⁹.

A l'estiu de 1331, Arnau Montsó, veí de Barcelona i mesurador de la quartera d'aquesta ciutat, proposà el ciutadà de Barcelona, Bernat Vila,

---

¹⁴⁵IDEM, *Ibidem*, I, pp. 403-404.

¹⁴⁶AHCB, CC, Ll.C., 12, fols. 24 v.-26 r.

¹⁴⁷F. ROCA, *La regulación*, cit., I, p. 404.

¹⁴⁸IDEM, *Ibidem*, pp. 404-405.

¹⁴⁹ACA, C, reg. 436, fol. 249 v. (1330, febrer, 11).

perquè el substituís en l'esmentat ofici. El 4 de juliol, Alfons el Benigne va aprovar aquesta substitució i ordenà que Bernat Vila cobrés el mateix salari que Arnau i que els altres oficials reials el reconeguessin com a mesurador de la quartera de Barcelona¹⁵⁰.

Quan un mesurador era designat, havia de presentar-se davant del batlle, a fi de prestar el jurament de complir les obligacions inherents al càrrec. Les multes per a aquells que no observessin aquest requisit oscil·laven entre els 5 i els 10 sous, en el 1332, dels quals dos terços eren per al veguer i un terç per al delator¹⁵¹.

Els mesuradors de la quartera no podien mesurar el cereal fins que tant el comprador com el venedor haguessin pagat l'impost¹⁵².

---

¹⁵⁰ACA, C, reg. 506, fols. 100 r.-100 v. (1331, juliol, 4).

¹⁵¹F. ROCA, *La regulación*, cit., I, p. 405.

¹⁵²F. ROCA, *La regulación*, cit., I, p. 636.

FONTS INÈDITES

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Llibre Verd, vol. I.

Llibre Vermell, vols. I i II.

Secció Consell de Cent:

Llibre del Consell (vols, 11, 12 i 13)

Manual (vols. 2, 3 i 4)

Secció Consellers:

Borradors de Lletres, caixa 1

Política i Guerra, caixa 1

Marina, caixa 1

Arxiu de la Corona d'Aragó

Registres de Cancelleria reial, corresponents als regnats de Jaume II i d'Alfons el Benigne.

FONTS PUBLICADES

- BRUNIQUER (Esteve Gilabert), *Rúbriques. Ceremonial dels Magnífichs Consellers i Regiment de la Ciutat de Barcelona*, publicat per Francesch Carreras y Candi y Bartomeu Gonyalons y Bou. 5 vols., Barcelona, 1912-1916. Vol. IV, Barcelona, 1915.
- Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní* I, Barcelona, 1892.

BIBLIOGRAFÍA

- ANATRA (Bruno), *Per una storia dell'annona in Sardegna nell'età aragonesa e spagnola*, «Quaderni Sardi di Storia», 2 (1981), pp. 89-102.
- ALCOVER (Antoni M^a), MOLL (Francesc de B), *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols., Palma de Mallorca-Barcelona, 1968-1969.
- ALSINA (Claudi), FELIU (Gaspar), MARQUET (Lluís), *Pesos, mides i mesures dels Països catalans*, Barcelona, 1979.
- ARRIBAS PALAU (Antonio), *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*, Barcelona, 1952.

- BAJET I ROYO (Montserrat), *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del «Llibre de les Ordinacions»*, Barcelona, Fundació Noguera, 1994.
- BOFARULL Y SANS (Francisco de), *Antigua marina catalana*, «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», VII (1901).
- BOSCOLO (Alberto), *La Sardegna nell'economia del Mediterraneo occidentale, dal periodo della supremazia pisana-genovese al primo periodo della dominazione aragonese*, «VIº Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña, 1957», Madrid, 1959, pp. 73-84.
- BOZZO (Stefano-Vittorio), *Note storiche siciliane del secolo XIV*, Palermo, 1882.
- BRAUDEL (Fernand), *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*. Trad. de M. Monteforte y W. Rocés, Méjico-Buenos Aires, 1953.
- BROUSSOLLE (Jean), *Les impositions municipales de Barcelone de 1328 à 1462*, «Estudios de Historia Moderna», V (Barcelona, 1955), pp. 1-164.
- BRUNSCHVIG (R.), *Documents inédits sur les relations entre la Couronne d'Aragon et la Berbérie Orientale au XIVº siècle*, «Annales de l'Institut d'Études Orientales», II (1936), pp. 235-265.
- CAMÓS CABRUJA (L.), *Breve tratado del privilegio llamado «guiatge de vitualles»*, «Barcelona. Divulgación histórica», VI (Barcelona, 1948), pp. 178-185.
- CAPMANY Y DE MONPALAU (A. de), *Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona*, 4 vols., Madrid, 1792. Nova edició a cura d'E. GIRALT I RAVENTÓS i de C. BATLLE I GALLART, 3 vols. Barcelona, Cámara de Comercio Industria y Navegación, 1962.
- CARPENTIER (Elisabeth), *Autour de la Peste Noire: famines et épidémies dans l'histoire du XIVº siècle*, «Annales. Économies, Sociétés, Civilisations», 17 (Paris, nov.-dec. 1962), pp. 1.062-1.092.
- CARRERAS Y CANDI (F.), *La ciutat de Barcelona*, a «Geografía General de Catalunya», dirigida per F. Carreras y Candi, Barcelona, s. a.
- CARRERAS Y CANDI (F.), *La navegación en el río Ebro. Notas históricas*, Barcelona, 1940.
- CARRÈRE (Claude), *Barcelone, centre économique 1380-1462*, 2 vols., Paris-La Haye, Mouton & Co. 1967. Traducció catalana: *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, 2 vols., Barcelona, 1977-1978.
- CURTO HOMEDES (Albert), *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1988.
- CUVILLIER (Jean-Pierre), *La noblesse catalane et le commerce des blés aragonais au début du XIVº siècle (1316-1318)*, «Mélanges de la Casa de Velázquez», VI (1970), pp. 113-130.
- DAY (John), *Prix agricoles en Méditerranée à la fin du XIVº siècle (1382)*, «Annales. Économies, Sociétés, Civilisations», 16/4 (Paris, 1961), pp. 629-659.

- DEL TREPPO (Mario), *Politica e commercio dei grani nei paesi della Corona d'Aragona nel secolo XV*, «Atti dell'Accademia di Scienze Morali e Politiche della Società Nazionale di Scienze, Lettere ed Arti in Napoli», LXX (1959), pp. 144-202.
- DUFOURCQ (Charles-Emmanuel), *Les activités politiques et économiques des catalans en Tunisie et en Algérie Orientale de 1262 à 1377*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XIX (1946), pp. 5-96.
- DUFOURCQ (Charles-Emmanuel), *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles*, Paris, Presses Universitaires de France, 1966.
- DURAN I SANPERE (Agustí), *Barcelona i la seva història*, Barcelona, Curial, 1973, II, pp. 425-490.
- FERRER I MALLOL (Maria Teresa), *Els italians a terres catalanes (segles XII-XIV)*, «Actas del Congreso Internacional de Historia Mediterránea» (Palma de Mallorca, 1973) («Anuario de Estudios Medievales», 10 [1980], pp. 393-467.
- FERRER I MALLOL (Maria Teresa), *Projecció exterior [de Barcelona]*, a J. SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3, Ajuntament de Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, pp. 356-391.
- GARCIA I SANZ (Arcadi)-FERRER I MALLOL (Maria Teresa), *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, 2 vols. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983.
- GIRALT RAVENTÓS (Emilio), *En torno al precio del trigo en Barcelona durante el siglo XVI*, «Hispania», XVIII-70 (Madrid, 1958).
- GIUNTA (Francesco), *Aragonesi e catalani nel Mediterraneo*, 2 vols. Palermo, 1953-1959.
- GUAL CAMARENA (Miguel), *Peaje fluvial del Ebro*, «Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón», VIII (Zaragoza, 1967), pp. 155-188.
- HEERS (Jacques), *Il commercio nel Mediterraneo alla fine del secolo XIV e nei primi anni del XV*, «Archivio Storico Italiano», CXIII (Firenze, 1955), pp. 157-209.
- HEYD (G.), *Storia del commercio del Levante nel Medio Evo*, Torino, 1913.
- MANNO (G.), *Storia di Sardegna*, II, Milano, 1832.
- MAUBERT (Claude-Guy), *Sur les problèmes du ravitaillement dans les pays catalans. Le mouvement des céréales entre la Catalogne et le royaume de Valence pendant l'hiver 1357-1358*, «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XII (Barcelona, 1974), pp. 9-24.
- MITJÀ (Marina), *Barcelona y el problema sardo en el siglo XIV*, «VI° Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña, 1957», Madrid, 1959, pp. 447-459.
- MONTANARI (Massimo), *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa*, Barcelona, Crítica, 1993.

- MONTANARI (Massimo), *El papel del Mediterráneo en la definición de los modelos alimentarios en la Edad Media ¿Espacio cultural o mar fronterizo?*, «Alimentación Mediterránea. Historia, cultura y nutrición», Barcelona, Institut Català de la Mediterrània d'Estudis i Cooperació, 1996.
- MUTGÉ VIVES (Josefina), *Trigo sardo en Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno*, «VIII° Congreso de Historia de la Corona de Aragón», II, Valencia, 1972, pp. 235-241.
- MUTGÉ VIVES (Josefina), *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Madrid-Barcelona, CSIC, 1987.
- ORTI GOST (Pere), *El forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1345)*, «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), pp. 377-423.
- ORTI GOST (Pere), *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 2000.
- PIFARRÉ I TORRES, *El comerç internacional de Barcelona i el mar del Nord (Bruges) a finals del segle XIV*, Universitat de Barcelona, 1987. Tesi doctoral inèdita, dirigida pel Dr. Manuel Riu.
- RIERA MELIS (Antoni), *Els pròdroms de les crisis alimentàries de la Baixa Edad Mitjana a la Corona d'Aragó. 1: 1250-1300*, «Miscel·lània en Homenatge al P. Agustí Altisent», Tarragona, 1991.
- RIERA MELIS (Antoni), *Jerarquía social y desigualdad alimentaria en el Mediterráneo noroccidental durante la Baja Edad Media. La cocina y la mesa de los estamentos populares*, «Alimentación Mediterránea. Historia, cultura y nutrición», Barcelona, Institut Català de la Mediterrània d'Estudis i Cooperació, 1996.
- RIERA MELIS (Antoni), *Jerarquía social y desigualdad alimentaria en el Mediterráneo noroccidental durante la Baja Edad Media. La cocina y la mesa de los estamentos privilegiados*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 16-17 (Universidad de Barcelona, 1995-1996), pp. 181-205.
- RIERA VIADER (Sebastià), *El mal any primer a Barcelona*, Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1985.
- RIERA VIADER (Sebastià), *El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer (1333): la intervenció del Consell de Cent i de la Corona*, «Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona», I, pp. 315-326.
- RIU (Manuel), *Pesos, mides i mesures a la Catalunya del segle XIII: Aportació al seu estudi*, «Anuario de Estudios Medievales», 26/2, pp. 825-837.
- ROMANO (R.), *À propos du commerce du blé dans la Méditerranée des XIVe et XVe siècles*, «Hommage à Lucien Febvre», París, 1953, pp. 149-161.
- RUBIO VELA (Agustín), *A propósito del "mal any primer". Dificultades cerealístiques en la Corona de Aragón en los años treinta del siglo XIV*, «Estudios dedicados a Juan Peset Aleixandre», València, 1982, pp. 475-487.

- RUBIO VELA (Agustín), *Crisis agrarias y carestías en las primeras décadas del siglo XIV. El caso de Valencia*, «Saitabi», XXXVII (1987), pp. 135-139.
- SALAVERT Y ROCA (Vicente), *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón (1297-1314)*, 2 vols., Madrid, 1956.
- SALAVERT Y ROCA (Vicente), *Los motivos económicos de la conquista de Cerdeña*, «VIº Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña, 1957», Madrid, 1959, pp. 433-459.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ (Manuel), *La Corona de Aragón y Granada. Las bases materiales y humanas de la Cruzada de Alfonso IV*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1974.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ (Manuel), «*Questie*» y subsidios en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIV: el subsidio para la cruzada de Granada (1329-1334), «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVI (1977), pp. 11-54.
- SERRA I PUIG (Eva), *Los cereales en la Barcelona del siglo XIV*. Tesi de Llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona, 1967.
- SERRA I PUIG (Eva), *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, «Alimentació i Societat a la Catalunya Medieval», Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1988, pp. 71-107 (Anex 20 de l'«Anuario de Estudios Medievales»)
- TANGHERONI (Marco), *Aspetti del commercio dei cereali nei Paesi della Corona d'Aragona. I. La Sardegna*, Cagliari, Consiglio Nazionale delle Ricerche-Pisa, Pacini, editore, 1981.
- TURULL I RUBINAT (Max), «*El mal any primer*» a Cervera. *Trasbals socio-polític i crisi de subsistències (1333)*, «Miscel·lania Cerverina», IV (Cervera, 1986), pp. 23-54.
- TUTUSAUS I CANALS (Pau), *Un mal any en la ciutat de Barcelona (1374-1375)*. Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986.
- WOLFF (Philippe), *Un grand commerce médiéval: les céréales dans le bassin de la Méditerranée occidentale*, «VIº Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña, 1957», Madrid, 1959, pp. 147-164.

* * *

Aquest treball forma part del Projecte d'Investigació "El Mediterráneo medieval desde el observatorio de la Corona de Aragón. Conflictividad e intercambios económicos" (PB97-1145), aprovat i finançat per la Dirección General de Investigación Científica y Técnica, del Ministerio de Educación y Ciencia, durant el trienni 1999-2001 i dirigit per la Dra. Maria Teresa Ferrer i Mallol.